

Στη χτεσινή εκδήλωση, η διάταξη των καθισμάτων ήταν τέτοια ώστε οι συμμετέχοντες να έχουν πλάτη προς την Ακρόπολη. Αυτό για δύο λόγους. Ο ένας, για τις ανάγκες των προβολών που έπρεπε να γίνουν πάνω σε ένα σταθερό τοίχο, και ο άλλος, για να μην ανταγωνίζεται τους ομιλητές, όλο το τελετουργικό που εκτυλίσσονταν στον ευρύτερο χώρο που «βλέπει» το αίθριο.

Ως ...καλός παρουσιαστής της εκδήλωσης, και χωρίς να διακόπτω τους ομιλητές, αλλά ανάμεσα στις ομιλίες, έκανα ρεπορτάζ από αυτό που εγώ είχα το προνόμιο να παρακολουθώ απέναντί μου. Βέβαια, αυτό που έβλεπα χτες, το έχω δει πολλές φορές και το έχω περιγράψει ξανά. Την περιγραφή αυτή τη μεταφέρω και πάλι, γι' αυτούς που συμμετείχαν, για να «ελέγξουν» την ...ακρίβεια της περιγραφής, και για όσους δεν ήρθαν, ώστε να πάρουν μια πιο πεζή εικόνα.

Και τώρα η σειρά μου. Η εξιστόρηση μιας τρέλας μου.

Τράπηκα σε φυγή. Ω Μάγισσες, Ω Δυστυχία, Ω Μίσος, είναι που σε σας τον θησαυρό μου εμπιστεύθηκα

Όταν ο ήλιος πλησιάζει στη δύση του, χτυπάει το τρίτο καμπανάκι. Σβήνουν σιγά σιγά τα φώτα. Οι πρωταγωνιστές ετοιμάζονται να βγουν στη σκηνή.

Εντούτοις, όταν ήμουν έτοιμος να κοάξω! Σκέφτηκα στα παλαιά συμπόσια να ψάξω το κλειδί, μήπως και βρω ξανά την όρεξη μου.

Πρώτα μπαίνει στη σκηνή ο Λόφος Νυμφών με το Αστεροσκοπείο. Στέκει εκεί εδώ και 170 χρόνια (σε 4 περίπου μήνες κλείνουν 170 χρόνια από την ημέρα που έγινε η τελετή θεμελίωσης του κτιρίου Σίνα (ήταν ο χρηματοδότης), σε σχέδια του Θεόφιλου Χάνσεν). Η τελετή της θεμελίωσης ξεκίνησε στην αρχή μιας έκλειψης ηλίου και ολοκληρώθηκε με το τέλος της. Στο σημερινό σκηνικό του ευρύτερου αρχαιολογικού χώρου γύρω από την Ακρόπολη, είναι το πρώτο κτίριο που φωταγωγείται. Σε νύχτες χωρίς φεγγάρι, καθώς περιβάλλεται από σκιερή -τη νύχτα- ζώνη με δέντρα, νομίζεις ότι αιωρείται από τον ουρανό.

Ονειρεύτηκα σταυροφορίες, εξερευνητικά ταξίδια που κανείς δεν είχε υπόψη του, ανιστόρητες δημοκρατίες, καταπιγμένους θρησκευτικούς πολέμους, επαναστάσεις των ηθών, μετακινήσεις φυλών και ηπείρων. Πίστευα σ' όλα τα μάγια.

Μετά μπαίνει στη σκηνή το μνημείο του Φιλοπάππου. Είναι στο νότιο άκρο του λόφου, στέκει εκεί ως δευτεραγωνιστής, δεν διανοείται να ανταγωνιστεί το βράχο όπου δεσπόζει ο Παρθενώνας. Ίσως προαναγγέλλει τι θα ακολουθήσει.

A! Τα πνευμόνια μου καίγονται, τα μηλίγγια μου στριγκλίζουν! Η νύχτα κυλά στα μάτια μου, κάτω από αυτόν τον ήλιο! Η καρδιά μου... τα μέλη μου....

Ο ναός του Ηφαίστου (Θησείο), ένα σπουδαίο μνημείο που ζει στη σκιά του Παρθενώνα, ακολουθεί με μεγαλοπρέπεια, υπέροχα φωτισμένο, στο βορειότερο σημείο του ευρύτερου αρχαιολογικού χώρου.

Α! Ένα πράγμα ακόμη· Χορεύω σε Σαββαταία τελετή σε κατακόκκινο ζέφωτο, χορεύω μαζί με γριές και παιδιά.

Είναι η ώρα που τα μάτια στρέφονται στο κέντρο του χώρου.

Ω! Φτωχή αγαπημένη μου ψυχή, ίσως δεν θα χάσουμε την αιωνιότητα!

Τα Προπύλαια, πρώτα, καλούν το βλέμμα στον ιερό βράχο.

Ένα βράδυ, κάθισα την Ομορφιά στα πόδια μου -και τη βρήκα πικρή -και τη βεβήλωσα.

Μετά φωτίζεται ο πρόναος του Παρθενώνα και ακολουθεί, αργά αργά, ο φωτισμός όλου του Παρθενώνα. Όλο το φως του πολιτισμού, της δημοκρατίας, οι τεκτόναρχοι (αρχιτέκτονες) που τον σχεδίασαν και οι γλύπτες που τον στόλισαν και τον νοηματοδότησαν, συγκεντρώνονται μέσα στο σύγχρονο φως που εκπέμπει από τα βάθη της ιστορίας...

Α! Τόσο πολύ προλόγισα, που προσφέρω ανώφελα αυτό, που ένα θείο είδωλο το ωθεί στην τελειότητα.

Κάποια μικρά φώτα κάνουν τη μεταφορά από τις παρυφές του λόφου, ακριβώς δίπλα από τον Άρειο Πάγο, ως τη Ρωμαϊκή αγορά και το Στοά του Αττάλου.

Κατανοώ τη φύση; Κατανοώ τον εαυτό μου; Όχι άλλα λόγια. Θάβω τους πεθαμένους στην κοιλιά μου... Κραυγές, τύμπανα, χορός, χορός, χορός, χορός!

Τέλος, φωτίζεται ολόκληρος ο βράχος.

Είναι τα οράματα των αριθμών. Κινούμαστε προς το Πνεύμα. Και ότι σας λέγω είναι βέβαιο, είναι προφητικό. Κατανοώ και δεδομένου ότι δεν μπορώ να εκφραστώ χωρίς λέξεις παγανιστικές, καλύτερα να παραμείνω σιωπηλός.

Όλοι οι πρωταγωνιστές ...και οι άλλοι, βρίσκονται σε διάταξη χαλαρή, έτοιμοι να αλλάξουν, να προσαρμοστούν στον ήλιο, το φεγγάρι, το σκοτάδι, τους επισκέπτες, τον αέρα που φυσά ή σωπαίνει... Μεσολαβεί βλάστηση, γυμνοί βράχοι (το ιερό στοιχείο του ελληνικού τοπίου, κατά Γιάννη Τσαρούχη) και ένα δεύτερος κύκλος, μακριά στον ορίζοντα, με τα βουνά που οριοθετούν το λεκανοπέδιο (Υμηττός, Πεντέλη, Πάρνηθα, Ποικίλο Όρος, Αιγάλεω) και ο ορίζοντας της θάλασσας...

Και έτσι εξήγησα τις μαγικές σοφιστείες μου μεταγράφοντας τις λέξεις σε οράματα!

Η τελετουργία αυτή επαναλαμβάνεται κάθε μέρα, με την ίδια σειρά, αλλά κάθε μέρα είναι διαφορετική...

Κάποτε, αν θυμάμαι καλά, με συμπόσιο έμοιαζε η ζωή μου, όπου κάθε καρδιά ανοίχθηκε και κάθε λογής κρασί έτρεξε.

Με την αντίστροφη σειρά, αποσύρονται από το προσκήνιο της νύχτας, λίγο πριν αρχίσει ο καινούργιος κύκλος από τον Υμηττό.

*Κείνη η γοητεία είχε πάρει σάρκα και οστά
διασπείροντας τις προσπάθειες*

(το σκηνικό αυτό το "παρακολουθώ" πολύ συχνά και μερικές φορές έχω "κλείσει" τα φώτα και έχω κατεβάσει τις κουίντες της βραδιάς, αντικρίζοντας τη νέα μέρα που έρχεται πίσω από τον Υμηττό)

Αυτά είναι παρελθόν. Σήμερα ξέρω πώς να δοξάσω την ομορφιά.

...

Κάποιος οφείλει να είναι απόλυτα σύγχρονος.

Σάκης Κουρουζίδης

(με τη ...βοήθεια του Α. Ρεμπώ, τα αποσπάσματα με πλάγια γραφή)

Στην εκδήλωση για τα τοπικά φυτά που έγινε τη Δευτέρα 9/7 στην Ευώνυμο, εκτός από τις 4 εισηγήσεις που ακούστηκαν επί του θέματος, μετέφερα και ορισμένα αποσπάσματα από 2 κείμενα, σχεδόν ως έναν άτυπο διάλογο με τους ομιλητές, για την αξία του βράχου, που κατά Γ. Τσαρούχη είναι "ο μέγας άρχων του ελληνικού τοπίου", και τους θάμνους με την "αρωματική πεμπτουσία τους", κατά Ζαχαρία Παπαντωνίου.

Τα δύο αυτά κείμενα είναι:

1. Η νεύρωση του πρασίνου, Γιάννη Τσαρούχη, Ελληνικά Θέματα τ. 7 1961 (το κείμενο αυτό παρουσίασα στη στήλη μου στην Οικοτοπία, τεύχ. 7, Ιαν-Φεβρ. 1998: σ. 66-67)
2. Οι ελληνικοί θάμνοι και η αρωματική πεμπτουσία τους, Ζαχαρία Παπαντωνίου (από αναδημοσίευση στα Δασικά Χρονικά, τ. 108, οκτ. 1967)

Ακολουθούν τα δύο αυτά κείμενα.

ΟΙΚΟ-ΑΝΑΘΚΑΦΕΣ

του Σάκη Κουρουζίδη

Από το αρχείο της Ευωνύμου Οικολογικής Βιβλιοθήκης

Χωρίς πολλά σχόλια, το "αιρετικό" κείμενο του Γιάννη Τσαρούχη παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον. «Ο μέγας άρχων του ελληνικού τοπίου είναι ο βράχος». «Το πράσινο πρέπει να φυτεύεται εκεί που δεν καταστρέφει το βράχο»!!! Μπορεί η ρήση αυτή να ακούγεται προκλητική αλλά αποτελεί μια αισθητική—και όχι λειτουργική—σύλληψη του "ελληνικού χώρου".

Το κείμενο δημοσιεύθηκε στο τεύχος 1 του 1966 του περιοδικού "Ελληνικά θέματα".

Η νεύρωση του Πρασίνου

του Γιάννη Τσαρούχη

Υπάρχει ένας ρυθμός γαλλικός για τα έπιπλα και τη διακόσμηση που ονομάζεται "ρυθμός επιστροφής από την Αίγυπτο".

Για τους Έλληνες, που δεν ξέρουν τί σημαίνει αυτό—χωρίς να τους προσβάλλω—επεξηγώ ότι η επιστροφή από την Αίγυπτο είναι του Ναπολέοντος. Επανέρχονται οι Γάλλοι καλλιτέχνες, αρχαιολόγοι και κάθε είδους ειδικοί που ακολούθησαν τον Βοναπάρτη, μ' αυτά που εκουβίλλησαν μαζί τους και με τις καινούργιες ιδέες που τους εγέννησε η θέα της αιγυπτιακής τέχνης, πρόσθεσαν στην ήδη ελληνίζουσα τέχνη της εποχής των, μορφές αιγυπτιακές, δημιουργώντας μια τέχνη αναμιγξέως, καθαυτό πολεμαϊκή.

Αλλοίμονο! Η Ελλάς ακριβώς από εκείνα τα χρόνια άρχισε να δημιουργεί ένα δικό της ρυθμό, παράλληλα με τ' άλλα μέρη της Μέσης Ανατολής και των Βαλκανίων, τον ρυθμό επιστροφής από την Δύση. Από ποιαν Δύση όμως; Από την Δύση των καφεείνων, των εμποροπανηγύρεων και των ξενοδοχείων. Ο ρυθμός αυτός νομίζω πως δεν έχει μεγάλη σχέση με το σοβαρό πρόβλημα της αντιμετώπισης ενός νέου στοιχείου που έμπασε στη ζωή μας, αλλά αντίθετα, αντιπροσωπεύει ό,τι το πιο επιπόλαιο, ξένοιαστο και επικίνδυνο παιδικό μπορεί να κάνει ένα σύνολο ανθρώπων. Αυτή η ίδια η Αίγυπτος, που μετέφεραν με το γνωστό τους γούστο τα ελκεκτά τέχνα της Γαλλίας, είχε από την εποχή του Ηροδότου διά του Μαντείου της δώσει αυτόν τον χαρακτηριστικό χρησμό—κατάρα: «Έλληνες αεί παίδες». Όσο και αν είναι φυσικό ν' αγαπά κανείς το σπάνιο και το αντίθετο του, πρέπει να ομολογήσω πως ο τρόπος με τον οποίον ο Έλληνας ονειρεύεται και θέλει να φθάση τη Δύση, είναι ένα ειδικό εθνικό σύμπλεγμα, μέσα στο οποίο μπορεί να συναντήσης μεγαλοφουφία, φόβο, δεισιδαιμονία, ευγενική φαντασία, αφόρητη προστυχιά, πολύ προστυχιά κι έναν αποπνικτικά απαράδεκτο ασιατισμό. Το μέγα σύμβολο αυτής της νεύρωσης είναι η πρασινάδα. Η πρασινάδα ή οι πρασινάδες που επιθυμεί ο διψασμένος Έλληνας μαζί με τους "πνεύμονες πρασίνου" που προταγανδίζει ο συνειδητός φιλοπρόδος, έως τας "εναλλαγάς του πρασίνου", για τις οποίες μιλούσαν οι ρομαντικοί Έλληνες άλλοτε. Όλα αυτά δείχνουν μια τόσο φυσική πόση ενός λαού, ώστε ίσως δεν θάταν φρόνιμο να τον σκανδαλώσωμεν επ' αυτού του ζητήματος.

Ασφαλώς, έχομε ανάγκη πρασίνου. Ό,τι έχει γραφή από ιατρούς, από δασολόγους, μετεωρολόγους και οικονομολόγους, σχεδόν με πείθει, ότι είναι απαραίτητο να υπάρχουν δάση και να προστατεύονται τα υπάρχοντα. Αλλά επιτέλους η Ελλάς, ακόμη και αν δεν είναι, ακόμη και αν δεν το πιστεύει, είναι καταδικασμένη να ανταποκρίνεται σε μια γενική και θολή παγκόσμια γλώμη, ότι αποτελεί κέντρον αισθητικής ακτινοβολίας, ακόμη και σήμερα.

Η κατάχρηση των αντιβιοτικών δεν αποτελεί φόρον τιμής προς τον Φλέμιγκ

Θύμα μιας τέτοιας ασαφούς πεποιθήσεως, πήρα στα σοβαρά την ανάγκη αισθητικής στην Ελλάδα και μελέτησα με όλες μου τις δυνάμεις κατά ποιον τρόπο αυτός ο τόπος θάπρεπε να ευπρεπισθή, ώστε να γοητεύη εμάς και όσους εκ των ξένων έρχονται εδώ, βέβαιοι ότι θα λάβουν από τα πράγματα το μέγα και αιώνιο μήνυμα της Ελλάδος. Το συμπέρασμα στο οποίο έφθασα, είναι ότι το πράσινο, όσο και αν σεβασθούμε τις γνώμες επιστημόνων και τεχνικών, είναι κάτι που δεν ταιριάζει στις ζώνες εμφανίσεως του "ελληνικού χώρου". Ονειρεύομαι την ημέρα που οι Έλληνες θα είναι τόσο ανεπτυγμένοι αισθητικά, ώστε θα λένε στους καλλιεργημένους ξένους που θα επισκέπτανται τον τόπο μας: Μας συγχωρείτε γι' αυτές τις ακατάστατες πρασινάδες, αλλά δεν έχει τελειώσει ακόμη η μελέτη της αφαιρέσεώς των, οπότε θα μεταφερθούν μακράν των ζωνών εμφανίσεως, σε ειδικές κρυφές περιοχές που θα ονομάζονται "πνεύμονες", αλλά που θα είναι κρυφοί και αθέατοι, όπως είναι σ' ένα αρχοντικό σπίτι το λεβητοστάσιο του καλοριφρέ, ή ηλεκτρικές κουζίνες, τα φυγεία και όλα τα μηχανήματα του "κομφόρ".

Βέβαια, ένα δάσος από δρυς, με ένα ή δυο κυπαρίσσια, με δυο—τρεις φηλόδωγες φοινικίες, μερικά χαριέντα νεοκλασσικά σπίτια, θάταν πολύ διασκεδαστικά κάπου στην Αθήνα, στο Σύνταγμα ή στην Ομόνοια. Οι Βαυαροί ρομαντικοί δεν ήταν οι χειρότεροι παρεξηγητά της ελληνικής πραγματικότητας. Έκτοτε γνωρίσαμε πολύ χειρότερος. Αλλά, αν θέλουμε να είμαστε στο ύψος της τραγικής μας μοίρας και του αρχαίου μεγαλείου, αυτές οι αναμικτές και σκονισμένες πρασινάδες, είναι κάτι χειρότερο από τα ψεύτικα διαμαντικά, τα καταφανώς ψεύτικα, που αφορά μια άσχημη και κουρελιάρια γυναίκα. Ή, αν θέλετε μιαν άλλη παρομοίωση, είναι σαν τις βρώμες και ό,τι άλλες αηδίες ή μάταιες κομφύτητες που θα συναντήση κανείς πάνω σ' έναν άνθρωπο, καταφανώς όμορφο και σοβαρό. Τί τις θέλουμε αυτές τις πρασινάδες, τις σκονισμένες αναμικτές πιπεριές, τα φυματικά πευκάλια, τα μπασαμένα ή φιοριασμένα κυπαρισσάκια κι όλον αυτόν τον πάσχοντα από αιώνια ανεπάρκεια φωτικό μας κόσμο;

Άς πάρωμε δυο τρία διάσημα τοπία γύρω από την Ακρόπολη—αλλά γιατί να μην πάρωμε την ίδια τη σεβασμία Ακρόπολη—ανάκτορο της αγνής θεάς που η σύγχρονη ελληνική προστυχάνη, χρόνια τώρα, προσπαθεί να μετατρέψη σε βιλλίτσα του Ψυχικού ή της Φιλοθέης, όπου κατέφυγε, όχι η Αθηνά, αλλά κάποιος ανυπόφορος φραγκολεβαντίνος. Το μάτι μου πήρε τον περιβολή της Ακροπόλεως με λάστιχο να ποτίζη τριανταφυλλίες του είδους που ονομάζονται Καρμεντόττα, Σάρα Μπερνάρ, μπούζια μπόλικα (αυτά αυξάνονται αμέσως) κι έτσι δεν μένει ούτε μια στιγμή το τοπίο απείραχτο. Υπάρχει και μια αμυγδαλιά, εκτός κλίμακος φυσικά, και η μεγάλη πληγή των κλασικών

αρχαιολογικών χώρων: το κυπαρισσάκι. Φουντωτό ή συμπεπυκνωμένο, σαν όρθιο περιττώμα πασπαλισμένο με άφθονη σκόνη, σε γελοίο και ενοχλητικό ανταγωνισμό –όπως το παρετήρησε ο μέγας εις αυτά Πικιώνης– με τις επίσης όρθιες κολώνες που επιμόνως ζητούν οριζόντιες ή καμπύλες συμπληρωματικές, όχι όμως όρθια σουβλιά, άθλια και φυματικά, ενοχλητικά παράσιτα, στο καθαρό τραγούδι τους.

Ο Άρειος Πάγος, μέγα μνημείον του ελληνικού μύθου (ο ελληνικός μύθος μαζί με την λέξη τομή συνηθίζεται πολύ τελευταία), είναι θύμα αυτής της ανυπόφορης μάταιης αγάπης της πρασινάδας. Ανυπεράσπιστος, αλλά και σεβασμιώτατος γέρων, λες και κατακεραυνώνει και καταδικάζει με συνωφρωμένο βλέμμα όλα αυτά τα βρωμοπραματάκια που τούχουν μπήξει στις σεβάσμιες πλάτες του. Εκεί επάνω edικάσθησαν θεοί και εκρίθηκαν θεμελιακά πράγματα του ελληνικού πολιτισμού από θεούς. Οι αρχαίοι Έλληνες δεν ετόλμησαν να τον καλλωπίσουν, καίτοι δεν τους έλειπε, ούτε το γούστο ούτε η φαντασία. Εν τούτοις, εμείς, του εμπήξαμε σαν ἡϊδιὸδῶ ἓνα πλήθος από βδελύγματα της χλωρίδος που η ελεεινή τους κατάσταση δείχνει, ότι η ίδια η γη δεν τα θέλει για παιδιά της. Δίπλα σ' αυτές τις φυτικές γελοιοότητες, πρέπει να σημειώσουμε την φρίκη ενός ηλεκτρικού συγκροτήματος με παράταιρα κάγκελλα που τροφοδοτεί το “Ἦχος και Φως” και άλλα ο,τιδήποτε κακά πράγματα, μια ανυπόφορη τετράγωνη πλάκα, κολλημένη στο σεβάσμιο βράχο, σαν καπάκι της ΔΕΗ, που δεν εξυπηρετεί ηλεκτρικές ανάγκες, αλλά είναι φόρος τιμής προς τον Απόστολον Παύλον, και δίπλα μια τρισβάμβαρη επιγραφή, άνθος χυδαιότητας, που μας λέγει ότι βαίνομεν προς την Αρχαίαν Αγοράν. Αν προσθέσωμεν και τα τρισβάμβαρά πούλμαν που σταθμεύουν ακριβώς εκεί, μπορούμε ν' αναφέρωμε τα βασικά που έγιναν για να εξευτελίσωμε ένα από τα ωραιότερα τοπία της Γης. Φαίνεται ότι είναι πολύ ελάχιστοι οι Έλληνες που πιστεύουν, ότι η Γιάλοβα και η Αθήνα, είναι δυο διαφορετικά μέρη.

Αν ο Έλληνας έχη ανάγκη να στεγασθή για ν' αποφύγη τον ήλιο, υπάρχουν τέντες ή οι στοές. Αλλά αυτοί οι νάνοι, γεμάτοι φώρα και σκόνη, ούτε σκιά δίνουν ούτε ομορφιά, αλλά ούτε καν πράσινοι είναι.

Σεβαστή νεύρωσις, βέβαια, η μανία για το πράσινο, αλλά όχι στις ζώνες εμφανίσεως, όπου φυσικά βασιλεύει ο μέγας άρχων του ελληνικού τοπίου, ο βράχος. Ο ελληνικός δρυμός, είναι τα ελληνικά βράχια. Το πράσινο πρέπει να φυτεύεται εκεί που δεν καταστρέφει τα βράχια. Αυτές είναι οι αθάνατες γλυπτικές της φύσεως που θα δίδουν στον αιώνα τον χαρακτήρα στον τόπο μας. Το πράσινο πρέπει να μπαίνει αλλού. Δίπλα σε βράχια ή δίπλα σε αρχαία ερείπια, και, όπου μη, πρέπει να μπαίνει αφού βασανισθή πολύ. Εδώ όμως υπάρχει η κακογουστιά του πέμπτης κατηγορίας σταθμάρχη που διακοσμεί με γεράνια και άλλα φανταχτερά φυτά τον σταθμό του, για να πάρη το πρώτο βραβείο.

Κοιτάξτε τα παλιά σχέδια των περιηγητών, πριν αρχίση η τουριστική δενδροφύτευσις. Τί χαρακτήρας, τί ευγένεια τοπίου! Τώρα, παρελθόν όλα αυτά. Χαμένη και η Επίδαυρος. Περιμανδρωμένη με άθλιους σωμιέδες που υποτίθενται αθέατοι και πλημμυρισμένη στο παράταιρο λουλουδάκι. Τ' Αναφιώτικα, διακοσμημένα αφόρητα κι αυτά, με κυπαρισσάκια κι άλλα ψωριάρικα δενδράκια κι από κάτω μια επιγραφή: «Ο Δήμος των Αθηναίων και οι Φίλοι των Αθηνών». Αν έχη τέτοιους φίλους αυτός ο τόπος, τί τους θέλει τους εχθρούς!

Η Ελλάς εξελιχθείσα στο έπακρον, δεν μπόρεσε να ξεφύγη ακόμα από τον παρωχημένο συρμό επιστροφής απ' το Τυρόλο, από το Σαλτσβούργο κι από τις μάταιες προσθάθειές της να επιτύχη τις “εναλλαγές του πρασίνου” που τελικώς δεν τις πετυχαίνει ποτέ.

Σ υ μ π έ ρ α σ μ α : Πολλά ζώναι εμφανίσεως εις την Ελλάδα πρέπει να έχουν ως ιδανικόν πολύ περισσότερο τον βραχόκηπο, παρά την αντιαισθητική ακαταστασία που δημιουργεί η υστερική μανία προς το πράσινο.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΘΑΜΝΟΙ ΜΕ ΤΗΝ ΑΡΩΜΑΤΙΚΗ ΠΕΜΤΟΥΣΙΑ ΤΟΥΣ

τοῦ ΖΑΧ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ἑλληνική γῆ θὰ πῆ θάμνοι. Ὁ χαρακτήρας τῆς εἶναι κυρίως στή χαμηλὴ φυτεία. Οἱ μαῦροι τόνοι τοῦ πουρναριοῦ, οἱ γαλαξιοὶ τοῦ σκίνου, οἱ πράσινοι τῆς κουμαριάς, κηλίδες φυτείας χυμένες σὲ μιὰ κόκκινη πλαγιὰ ἀναμμένη ἀπὸ ἥλιο, μαυρισμένη καὶ κουδουτισμένη ἀπὸ γίδια — τί Ἑλλάδα θὰ ἦταν αὐτὴ χωρὶς Πάνα! — εἶναι ἡ τυπικώτερη εἰκόνα τοῦ ἑλληνικοῦ τοπίου ποῦ ὑπάρχει στὸ βάθος κάθε ἑλληνικῆς ψυχῆς. Θὰ ἦταν ὅμως κι' αὐτὴ λειψὴ καὶ φτωχὴ ἂν ἀφίναμε ἔξω τοὺς ταπεινοὺς θάμνους ποῦ πατοῦμε — τὸ θυμάρι καὶ τὸ θροῦμπι. Ὁ ρόλος τῶν μικρῶν αὐτῶν ἡρώων τῆς φυτείας μας, ἰδίως στὴν Ἀττικὴ, εἶναι τεράστιες. Αὐτοὶ διεγείρουν ὄλες μας τὶς ἑλληνικὰς ἰδέες. Μᾶς ὑποβάλλουν τὴν λιτότητα τῆς γῆς καὶ τοῦ λαοῦ, τὴν ὁμορφιά τοῦ τοπίου, τὴν πλαστικὴ δύναμη, τὴν παλληκαριά, τὸν ἀρματωλισμό, κάθε φορὰ ποῦ θὰ κεντρίσῃ τὴν ὄσφρησίν μας τὸ ἀγνό τους τὸ ἀψύ, τὸ πιπερᾶτο ἄρωμα. Καὶ νὰ ποῦ τὸ ταπεινὸ θυμάρι καὶ τὸ θροῦμπι ἔλαβαν τὶς τιμὲς τῆς κρατικῆς προστασίας. Κάποιο Δασικὸ Διάταγμα ἀπαγορεύει «τὴν συλλογὴν καὶ ἐκρίζωσιν τῶν εἰς τὰ γένη θύμος καὶ θύμπρα (θυμάρι καὶ θροῦμπι) ὑπαγομένων φυτῶν καὶ τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῶν ὡς καυσίμου ὕλης εἰς ἀσβεστοκαμίνους, ἐργαστήρια κεράμων, πλίνθων, ἀμυδικὰς ἀποστάξεως καὶ ὄλες ἐν γένει τὰς βιομηχανικὰς καὶ βιοτεχνικὰς ἐγκαταστάσεις». Ἐγὼ παραδίδω αὐτὴ τὴ στιγμή τὰ πρακτικὰ ὠφελήματα ποῦ θὰ πηγᾶσιν ἀπὸ τὸ διάταγμα, τὸ κέρδος τῆς βιομηχανίας, τὴν ἀποφυγὴ τῶν

πλημμυρῶν. Περιορίζομαι στὸν αἰσθητικὸ ρόλο τῶν μικρῶν μας θάμνων.

Ποῖδ' ἀπὸ μᾶς ὅταν βρέθηκε στὴν τεράστιαν φυτεία τοῦ βορρᾶ, στὸ δάσος τῆς Βουλόνης, τὶς Βερσάγιες, στὰ πλούσια τοπεῖα ποῦ περᾶ ὁ Τάμεσις πρὸς τὸ Ρίτσμον, στὰ πάρκα τοῦ Βερολίνου, στὸν Ἀγγλικὸ κήπο τοῦ Μονάχου, στὸ τρισάβαθο Ντυραάδεν τῆς Κοπεγχάγης, δὲν ἐννοίωσε τὴν ὄσφρησίν του σὰ νὰ παθαίη ἓνα εἶδος βλακειᾶς; Τὸ ἄρωμα, ἡ γλῶσσα ποῦ μιλοῦν τὰ φυτὰ τῆς γῆς μας, ἐκεῖ εἶναι σχεδὸν ἄγνωστα. Ὑπάρχει τὸ μέγεθος καὶ ἡ ἀφθονία, τὸ ξύλο καὶ τὸ φύλλωμα, ἡ σιὰ, τὸ χρῶμα, ἡ ὕλη. Ὑπάρχει τὸ πολὺ, τὸ δυνατό, τὸ στίβαρό, τὸ πυκνὸ, τὸ ἀτάραχο καὶ τὸ ἀναλλοίωτο. Ἡ μεγαλόκορμη ὅμως αὐτὴ Ἡρα δὲν εἶναι ὠραία. Τὸ ἐλάττωμά της δὲν εἶναι μόνον ἡ ἀφθονία καὶ ἡ ὁμορφιά, ἡ ἀγνοία τοῦ μέτρου. Εἶναι ἡ ἀδυναμία της νὰ στείλῃ ἓνα κύμα, κάποιο τηλεγράφημα στὸ εἰδικὸ ἐκεῖνο αἰσθητικὸν ποῦ μαθαίνει τὰ βαθύτερα μυστικὰ τοῦ φυτικοῦ κόσμου. Ὅλοκληροὶ ἀνθισμένοι κήποι τοῦ βορρᾶ σὲ μιὰ ἡσυχὴ νύχτα τοῦ Μαγιοῦ εἶναι ἄοσμοι, ὀλόκληρα δάση, ποῦ τὰ περναῖς σὲ τριγυρίζουν μὲ τὴν ἀφθονὴν φυτεία τους παγερά καὶ ἀτάραχα, μόνον σχῆμα καὶ χρῶμα, σὰ χάρτινα. Λογαριάζοντας τὶς φυσικὰς συνθήκας τῶν ἠλιοφωτισμένων τόπων, Ἑλλάδος, Ἰταλίας, Ἰσπανίας Προσηγγίας, τὸν ξεχωριστὸ ρόλο ποῦ παίζει τὸ φυσικὸ ἄρωμα ἰδίως στὴν Ἑλλάδα, ὅπου χύνεται ἀπὸ χορτάρια, ἀπὸ θάμνους, ἀπὸ κορμούς, ἀπὸ κλαριά, ἀπὸ φυλλώματα, μποροῦμε νὰ ποῦμε

πώς για την επικοινωνία μας με τον έξωτερο κόσμο έχουμε ένα αισθητήριο περισσότερο από τους βορείους. Και στο σημείο τουτο ή κλασική θεωρία, που θεωρεί την θρασι και την άκοη τις μοναδικές θύρες για να προσλάβουμε το ύψαιτο, δέν είναι αρκετή. Για μās είναι νοητότερη ή θεωρία του βιταλισμού που υποστηρίζει πως ή αισθητική συγκίνησης δημιουργείται από όλόκληρο τον ανθρώπινο οργανισμό, κι' από τις πέντε αισθήσεις, τις αριστοκρατικές μαζί με τις πληβείες. Έμείς οι Έλληνες πιστεύουμε πως στην αντίληψη του φυσικού ύψαιου ή άσφρησις παίζει με την θρασι τον ίδιο ρόλο, άν έχι βαθύτερο.

Α, το άδικημένο, το συκοφαντημένο όργανο. Γεύσις, άφή, άσφρησις, θεωρούνται όργανικές αισθήσεις κατώτερες, έπειδή ύπηρετούν τον οργανισμό και χρησιμεύουν για την συντήρησι του ανθρώπου. Χάρις στην άσφρησι, μόλις άπαντήσουμε άπάνω στον ξερόόραχο της Άθήνας τον πρώτο θαμνίσκο του θυμαριού, κολλημένο άκόμα στο χώμα, άκούμε μιάν εισαγωγή στο άνάκρουσμα της έλληνικής συμφωνίας. Αυτή είναι ή αιτία που ό φτωχός χορταράς του Ύμητου, πουλώντας λίγη ρίγανη, μās φέρνει με τη μυρουδιά της στην σκονισμένη πρωτεύουσα κλέφτικα τραγούδια. Αυτή περισσότερο από την θρασι, μās δυθίζει στις ρεμματιές, μās οδηγεί να σταματήσουμε μπροστά στην πικροδάφνη, να χαϊδέψουμε το λαμπερό και το θαυπράσινο σκίνο και να δεχτούμε την άνασσα που έρχεται. Αυτή είναι ό προδότης της τής κρυμμένης κυκλαμιάς. Αυτή, έπειτα από βροχή, μās φέρνει τα κατακυνκτικά, τα θρησκευτικά μύρα του πεύκου. Αυτή βρίσκει στους ύχτους των ρυακιών τα φλισκούνια. Αυτή μās σταματά στον φράχτη των κήπων. Αυτή μās παραδίνει στην ύπουλη ένέδρα της γαζίας. Αυτή θυμάται. Καμμιά άίσθηση δέν έχι τέτοια μνήμη. Καμμιά δέν λατρεύει τό-

σο το παρελθόν. Και λέγεται «κατώτερη!». Την κατατάσσουν στις δευτερεύουσες, στις πληβείες. Αυτή που διαβάζει τοής πιό μυστηριακούς, τους πιό σκοτεινούς στοχασμούς της φύσεως, που ξέρει τόσα, θυμάται άμέτρητα και σπαίγει τόσο πολύ. Την κατηγορούν που δέν μπορεί να ξαναφέρη μπροστά μας με ακρίβεια, ότι μιá φορά έζησε. Να τον ξαναφέρη λοιπόν και να τον κάμη τέχνη; Κοινοτοπία; Όχι. Το άόριστο είναι ή περιοχή της. Μιá κατάστασι μόνο γνωρίζει, τη λιποθυμία.

Ό σκοπός μου δέν ήταν να κάμη το έγκώμιό της, όσο να θυμήσω το ρόλο του άρώματος στο Έλληνικό τοπίο. Οι ξένοι νοιώθουν ένα τόπο με τέσσερες αισθήσεις. Για μās μιá τέτοια οικονομία είναι φτώχεια. Για την ελληνική γή χρειαζόμαστε και τις πέντε αισθήσεις. Ένας ξένος θα το βρή φυσικό πως στο βιβλίο λόγου χάριν του Μπαρρές «Ταξίδι στη Σπάρτη» δέν ύπάρχει ούτε μιá λέξι για λουλούδι, φύλλο ή καρπό πορτοκαλιάς και πως ό θαυμαστός ζωγράφος Θεόφιλος Γκωτιέ, κατώρθωσε πρό έκατό χρόνων να περιγράψη τις παραμικρότερες λεπτομέρειες της γής και της ζωής της Ίσπανίας χωρίς να μιλήση πουθενά για άρωμα. Άλήθεια πουθενά δέν θα ιδούμε τη μονοκατορία της όράσεως, όσο στα γραφόμενα του μεγάλου αυτού όπτικού τύπου. Δέν είναι χαρακτηριστικό πως μέσα στους κήπους της Άλάμπρας έχι επιβάλει στα ρινικά του όργανα άπόλυτη άναισθησία και μόνο βλέπει; Πειρασμός με κατέχει να τον παρακολουθήσω σ' αυτούς τους κήπους. Άνοίγω το βιβλίο του. «Τίποτε μαγευτικώτερο, γράφει, από το πέραςμα του δρομίσκου αυτού που νομίζεις πως δικαχίζει παρθένο δάσος της Άμερικής, τόσο τον πνίγουν φυλλώματα, και άνθει, τόσο άναπνέεις εκεί ένα ζαλιστικό μύρο από άρωματικά φυτά. (Σ.Σ. Είναι οι μόνες λέξεις σχετικές με το άρωμα σε

ὄλο τὸ βιβλίον!) Τὰ κλήματα, ἐξακο-
λουθεῖ ὁ Γκωτιέ, ἀναβρῦζουν ἀπὸ τὶς
σχισμάδες τῶν ραγισμένων τοίχων
καὶ κρεμοῦν σπεῖρες φανταστικῆς καὶ
πυρσοῦς καλοχαρᾶγμένους σάν ἀρα-
βουργήματα. Ἡ ἄλλοῃ ἀνοίγει τὸ ρι-
πίδιό της, ἡ πορτοκαλιὰ στριφογυρί-
ζει τὸ ροζωτό της κορμὸ καὶ τὰ δά-
χτυλά της ἀπὸ ρίζες γαντζώνονται
στὰ ξεσχίσματα τῶν γκρεμῶν. Ὅλα
λουλουδιζοῦν, ὅλα δσαχύνονται σὲ
μὴν ἀταξία γεμάτη ἀπὸ τυχαῖα χα-
ριτωμένα. Ἐνας κλώνος γιασεμιοῦ
παραπλανημένος μπλέκει ἓνα λευκὸ
ἄστρο στὰ πορφυρὰ λουλούδια τῆς
ροδιάς. Μιὰ δάφνη ἀπλώνει ν' ἀγ-
καλιάση ἓνα κάκτο, μ' ὅλα του τ'
ἀγκάθια. Ἡ φύσις, παρατημένη
στὸν ἑαυτὸ της, ζητεῖ νὰ φανῇ φι-
λάρεσκος καὶ θέλει νὰ μᾶς δείξῃ
πόσο ἡ τέχνη, μένει πάντα κατώτερη
ἀπ' αὐτή.

Κλάσσικὸ παράδειγμα ἀπόλυτης
ὀπτικότητος μέσα μὲ μεθυστικὸ ἀρα-
βικὸ κήπο... Τέσσερες αἰσθήσεις
Θὰ ἦταν σωστὴ μιὰ τόσο ἀνοσφρη-
τικὴ περιγραφή ἑλληνικοῦ λόγγου
ἢ ἀττικοῦ λόφου λίγο πρὶν φορέση

τὸ ροδογόναλο μανδύα του ἀπὸ ἀγ-
θισμένο θυμάρι; Δὲν τὸ πιστεῶ. Ἐ-
μεῖς νοιώθουμε τὴν Ἑλλάδα μὲ πέν-
τε αἰσθήσεις. Γιὰ μᾶς τοὺς Ἑλληνας
τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς γῆς, ὅπως
ὑπάρχει στὶς ἑναρμόνιες καμπύλες
τῶν βουνῶν, τῶν δέντρων, τῶν θρά-
χων καὶ τῶν χειμάρρων της, ὑπάρ-
χει καὶ στὸν ἀνασασμὸ της κι' ἓνα
ζεστό ἄρωμα ρετσηνιοῦ, ποὺ χύνεται
ἀπὸ τὴν καρδιά τοῦ πεύκου στὸν ἡ-
λιο ἢ τὸ θαθὺ μῦρο τοῦ ἀπόδρο-
χο ἢ τὸ ξύλο τοῦ πλατανιοῦ ἢ τὸ
παρθένο τοῦ χαμομηλιοῦ ἢ τὸ ἀκα-
θόριστο μῦρο τῆς δροσιάς ποὺ θγαί-
νει ἀπὸ ρεματιές καὶ ἰσχυμένους τό-
πους. Εἶναι ἡ φυσιογνωμία τοῦ τό-
που τούτου, εἶναι τὰ ἔργα τοῦ ἡλιοῦ
ποὺ τὸν ζεσταίνει, εἶναι ὁ Ἀπόλλων
ποὺ μεταβάλλει σὲ ἀναπνοὴ τὸ φῶς
καὶ τὸν ἦχο. Μέσα στὰ ἔργα του αὐ-
τὰ ὁ «θύμος» καὶ ὁ «θύμβρος», γιὰ
τὴ στεγνὴ μας ἰδίως Ἀττικὴ, παίρ-
νουν θεοὶ ξεχωριστὴ. Μᾶς θυμίζου-
ν τὴν ἀλήθεια τοῦ Ράσκιν πῶς πατρι-
δα εἶναι τὰ τοπία. Δὲν πρέπει λοι-
πὸν νὰ θεωροῦμε τοὺς ταπεινοὺς μας
θάμνους πράκτορες τοῦ ἑλληνισμοῦ;